

LBRIS

We know
books

TATIANA-MIHAELA CIOLAN

VICIILE
DE CONSIMȚĂMÂNT
SANȚIUNEA
ȘI REMEDIILE LEGALE

TEORIE ȘI PRACTICĂ JUDICIARĂ

Universul Juridic
-2022-

Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE	7
CAPITOLUL I. NOȚIUNI INTRODUCATIVE	9
1.1. Viciile de consimțământ în dreptul roman. Evoluția legislației în materie.....	9
1.2. Condițiile încheierii valabile a unui act juridic	12
1.2.1. Capacitatea de a contracta.....	13
1.2.2. Consimțământul părților	14
1.2.3. Obiect determinat și licit	15
1.2.4. Cauza licită și morală	16
1.2.5. Forma actului juridic.....	16
1.3. Voința și rolul acesteia la încheierea actelor juridice	17
1.4. Exprimarea consimțământului.....	19
1.5. Definiția și enumerarea viciilor de consimțământ.....	20
CAPITOLUL II. EROAREA.....	22
2.1. Definiție și condiții de existență a acesteia ca viciu de consimțământ. Clasificare.....	22
2.1.1. Definiția și condițiile de existență a erorii ca viciu de consimțământ.....	22
2.1.2. Clasificarea erorii.....	23
2.2. Sancțiunea erorii-viciu de consimțământ	98
CAPITOLUL III. VIOLENȚA	102
3.1. Definiție.....	102
3.2. Condițiile violenței	102
3.3. Starea de necesitate	110
3.4. Sancțiunea.....	128
CAPITOLUL IV. DOLUL	130
4.1. Definiție, condiții și clasificare	130

4.2. Sancțiunea.....	140
4.3. Incompatibilitatea adaptării contractului cu dolul	141
CAPITOLUL V. LEZIUNEA	142
5.1. Definiție, condiții	142
5.1.1. Definiție	142
5.1.2. Condiții	142
5.2. Leziunea în cazul actului cu un minor	144
5.3. Sancțiunea	145
5.4. Remedii legale speciale.....	146
CAPITOLUL VI. VICIILE DE CONSIMȚĂMÂNT ÎN DREPTUL EUROPEAN	149
CAPITOLUL VII. JURISPRUDENȚĂ	154
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	243

1.1. Viciile de consimțământ în dreptul roman. Evoluția legislației în materie

Pornim de la dreptul roman în studiul nostru, întrucât, deși au existat opinii conform cărora ar fi fost necesară scoaterea dreptului roman din programa facultăților de drept, deoarece conține contradicții, reguli incoerente, soluții greșite sau care nu își mai găsesc rolul în realitatea societății noastre, considerăm, și doctrina susține această teză, că cel mai important avantaj pe care îl prezintă studiul dreptului roman este acela de a ajuta la înțelegerea legislației moderne.

În același timp, dreptul roman ne permite să avem o viziune extinsă asupra evoluției instituțiilor juridice¹.

În dreptul roman, consimțământul valabil exprimat presupunea dualitate, concordanță și seriozitate, astfel încât viciile de consimțământ erau eroarea, sub anumite forme, dolul și teama, iar eroarea în alte forme era considerată o cauză de neexistență a consimțământului, aceasta din urma împiedicând nașterea contractului.

Pe lângă eroare (*error*), drept cauză de neexistență a consimțământului, regăsim în dreptul roman neseriozitatea.

Neseriozitatea exista atunci când o parte nu își dădea acordul în mod serios, ci doar în glumă, pentru a se distra, motiv pentru care se considera că nu se putea realiza acordul de voință.

Eroarea reprezenta credința greșită pe care o parte o avea cu privire la un lucru sau la un fapt care pentru acea parte prezenta interes la încheierea contractului.

Eroarea putea fi:

Error essentialis, care înlătura în întregime consimțământul.

¹ I. M. Anghel, *Drept privat roman*, Universitatea Europeană „Drăgan”, Lugoj, 1996.

Error in negotio se referea la eroarea asupra naturii contractului încheiat. Această eroare era exclusă în contractele formale, întrucât acestea se încheiau în condiții solemne.

Error in persona se referea la eroarea asupra persoanei cu care se încheia contractul. Acest tip de eroare afecta existența consimțământului, dacă era un contract *intuitu personae*.

Error in corpore era eroarea care purta asupra obiectului contractului.

Error in substantia era eroarea asupra materiei lucrului sau sexului sclavului, dacă acestea erau caracterele esențiale ale lucrului.

Error in quantitate purta asupra câtimii obiectului contractului, de exemplu, dacă obiectul era o sumă de bani, eroarea asupra cuantumului sumei de bani împiedica formarea contractului.

Teama (metus), ca viciu de consimțământ, reprezenta consecința violenței morale, nu și a celei fizice. În cazul violenței fizice se considera că nu există consimțământ valabil încheiat și contractul nu este valid.

Un consimțământ afectat de teamă, adică de violență morală, deși viciat, se considera că este totuși un consimțământ, că are ca efect încheierea contractului. Cu timpul, pretorul i-a acordat părții al cărei consimțământ era afectat de teamă un *exceptio metus*, având posibilitatea să nu execute obligația și să paralizeze acțiunea celeilalte părți.

Dolul reprezenta manoperele viclene/dolosive utilizate de o persoană pentru a determina o altă persoană să încheie un act juridic civil, manopere în lipsa cărora partea nu ar fi încheiat acest act juridic.

Era sancționat *dolus malus*, nu și *dolus bonus*, fiind necesar ca manoperele viclene să provină de la parte, și nu de la o terță persoană.

Dolul era sancționat printr-o *actio de dolo*, aceasta fiind acordată numai „în cunoștință de cauză”, de exemplu, nu se acorda unei persoane din pătura de jos. Existau și excepții, în sensul că ea nu se acorda în cazul unei restituiri integrale.

Ca urmare a exercitării acestei *actio de dolo*, cel condamnat devenea infam.

Dacă consimțământul era viciat de teamă sau dol, nu se putea anula în mod direct contractul, întrucât nu existau acțiuni în **anulare**, ci anularea se producea în mod indirect, acordându-se o **excepție**.

În timp ce teama sau dolul putea fi invocat/ă numai de persoana care căzuse victima acestora, eroarea putea fi invocată de orice persoană.

Exista și instituția confirmării, dacă persoana care era victima violenței morale sau a dolului le acoperea, caz în care nu se mai punea în discuție nici valabilitatea contractului. În cazul erorii nu se aplica instituția confirmării.

Din studiul acestor reglementări observăm cât de importantă este cunoașterea lor pentru a înțelege reglementările din prezent, adaptate nevoilor sociale, Codul civil napoleonean din anul 1804 fiind alcătuit, în cea mai mare parte, din principii și reguli preluate din dreptul roman.

Acest aspect prezintă o reală importanță și pentru noi, întrucât acesta devine, după traducere și mici adaptări, Codul civil român de la 1866.

Aprofundarea dreptului roman a continuat și în epoca începutului evului mediu în Franța și Italia, dreptul roman inspirând multe dintre lucrările științifice din acea perioadă.

Odată cu Renașterea, vom observa o reînviere a dreptului roman, iar la finalul secolului al XIX-lea au fost descoperite unele documente extrem de importante, ca exemplu, Instituțiunile lui Gaius.

În ceea ce privește evoluția acestor instituții în țara noastră, în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, din dispoziția acestuia, a fost elaborat, printre altele, și Codul civil, fiind introduse norme și instituții juridice dintre cele mai evaluate, nefiind îndeplinită profeția unora care susțineau că ele nu vor putea fi aplicate realității din România².

În materia dedicată acestui studiu prezintă o reală importanță împrejurarea că s-a consacrat, cu privire la formarea contractelor, principiul autonomiei de voință a părților, motiv pentru care consimțământul acestora trebuia să fie liber și neviciat. Se stabilea, de asemenea, că voința părților putea fi viciată prin eroare, dol sau violență.

În ceea ce privește aplicarea dispozițiilor Codului civil, după realizarea Marii Uniri, s-a constatat că în toate ramurile dreptului existau reglementări paralele. Pentru provinciile din vechea Românie s-a aplicat

² E. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1998, p. 200.

Codul civil de la 1864, însă în Transilvania era în vigoare Codul civil austriac din anul 1911, completat cu unele cutume și chiar dispoziții ale legislației din Austria și Ungaria, motiv pentru care înlăturarea acestor paralelisme se impunea a fi făcută, întrucât ele frâneau consolidarea statului național unitar³.

Astfel, a fost extinsă legislația aplicabilă în vechea Românie pe teritoriul întregii țări și, pe de altă parte, au fost elaborate legi noi, unice, prin care au fost înlăturate reglementările anterioare. În dreptul civil totuși s-a menținut mai multă vreme reglementarea paralelă.

1.2. Condițiile încheierii valabile a unui act juridic

Încheierea valabilă a unui act juridic presupune îndeplinirea unor condiții, dintre care unele atrag, în caz de nerespectare, nulitatea absolută, iar altele, nulitatea relativă.

Art. 1.179 C. civ. prevede patru condiții esențiale pentru valabilitatea actului juridic civil: „capacitatea de a contracta, consimțământul părților, un obiect determinat și licit, o cauză licită și morală”, iar în cazul în care legea prevede o anumită formă pentru actul respectiv, va fi necesară respectarea acelei forme, sub sancțiunea prevăzută de acea normă.

Condițiile încheierii valabile a unui act juridic se referă la existența unor elemente esențiale, dar și la condițiile pe care fiecare dintre elementele esențiale este necesar să le îndeplinească pentru încheierea valabilă a actului juridic civil.

Atenție, nu vom confunda condițiile încheierii valabile a unui act juridic civil cu elementele raportului juridic civil și nici cu modalitățile actului juridic.

În aceeași ordine de idei, sesizăm o chestiune care a născut adevărate controverse și discuții aprinse în dreptul francez și care a fost calificată ca inutilă de unii autori, însă, pe lângă relevanța teoretică, prezintă un real interes practic. Ne referim la diferența dintre condițiile de existență și condițiile de valabilitate a actului juridic civil.

³ *Idem*, p. 201.

Pentru a poposi asupra acestei probleme, este necesară identificarea clară a condițiilor de existență a actului juridic civil și a condițiilor de valabilitate a unui act juridic civil.

Condițiile de existență a unui act juridic civil sunt cele în lipsa cărora actul juridic nu există, iar condițiile de valabilitate sunt cele fără de care actul juridic nu este valabil încheiat, chiar dacă el există. În acest sens se consideră că dacă există, dacă partea și-a exprimat consimțământul, însă el este valabil numai dacă acest consimțământ este neviciat.

Diferența anterior menționată face posibilă existența remediilor speciale și, deși a fost considerată fără importanță de unii autori în dreptul francez, ea a fost acceptată în dreptul german, în dreptul elvețian, în dreptul italian, în dreptul libanez etc.

În dreptul francez, ea a fost considerată o distincție „prost născută”, fiind concepută inițial ca o soluție aparentă la regula „nicio nulitate fără text”, motiv pentru care a fost sortită eșecului.

Condițiile de valabilitate a actelor juridice sunt condiții comune tuturor actelor juridice și apoi condiții specifice fiecărui contract, fiind deopotrivă importante nu numai pentru existența valabilă a fiecărui act, dar și pentru a stabili, în cazul în care una dintre părți o va reclama, dacă aceste acte juridice sunt viciate, întrucât vom vedea că este foarte important modul în care fiecare parte dorește și percepe încheierea actului juridic la acel moment specific.

1.2.1. Capacitatea de a contracta

Potrivit art. 1.180 C. civ.: „Poate contracta orice persoană care nu este declarată incapabilă de lege și nici oprită să încheie anumite contracte.”

Momentul la care se raportează verificarea capacității este acela al încheierii actului juridic, iar, pe lângă aceasta, este necesar ca partea să fi fost și de bună-credință⁴.

⁴ G. Boroj, L. Stănculescu, *Instituții de drept civil în reglementarea Noului Cod Civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 99.

Capacitatea de a contracta este o regulă, astfel încât orice persoană este prezumată a avea capacitate de a contracta, iar excepțiile sunt prevăzute de lege.

Există situații în care legea prevede lipsa sau restrângerea capacității în scopul de a proteja anumite persoane: aceasta se întâmplă în cazul minorității, al interdicțiilor legale și al interdicțiilor judiciare. Există limitări care rezultă din principiul specialității capacității persoanelor juridice și din interdicțiile legale de a contracta⁵.

Sanctiunea pentru actele juridice încheiate cu nerespectarea incapacităților stabilite de lege pentru protecție sunt lovite de nulitate relativă, iar celelalte de nulitate absolută.

1.2.2. Consimțământul părților

Deși noul Cod civil consacră un număr relativ mare de articole consimțământului, respectiv 43 de articole, de la art. 1.182 la art. 1.224, nu ne oferă o definiție a sa, aceasta fiind regăsită în dicționare și în doctrină.

Consimțământul reprezintă manifestarea de voință a unei persoane în vederea încheierii ori săvârșirii unui act juridic. Pentru a produce efecte, consimțământul trebuie să fie conștient și liber, neviciat.

Art. 4 alin. (11) din GDPR prevede că: „Consimțământ al persoanei vizate înseamnă orice manifestare de voință liberă, specifică, informată și lipsită de ambiguitate a persoanei vizate prin care aceasta acceptă, printr-o declarație sau printr-o acțiune fără echivoc, ca datele cu caracter personal care o privesc să fie prelucrate.” Aceasta este o definiție amplă și mai complexă decât cele care se regăseau până la acest moment în doctrină.

⁵ P. Vasilescu, *Actul juridic civil*, în I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, ed. a 2-a, Colecția Universitaria, București, 2010, p. 220.

1.2.3. *Obiect determinat și licit*

Potrivit art. 1.225 alin. (1) C. civ., obiectul contractului este „operațiunea juridică, precum vânzarea, locațiunea, împrumutul și altele asemenea, convenită de părți, astfel cum aceasta reiese din ansamblul drepturilor și obligațiilor contractuale”.

În ceea ce privește obligația, obiectul acesteia este reprezentat de prestațiile la care se angajează debitorul.

Putem să observăm că în actuala reglementare legiuitorul face distincția între obiectul contractului și obiectul obligației, însă în vechea legislație obiectul actului juridic era confundat cu obiectul raportului juridic căruia îi dădea naștere⁶.

În ceea ce privește condițiile pe care legea impune a le respecta obiectul actului juridic, acestea sunt ca obiectul să fie determinat și licit, iar obligația să fie determinată sau cel puțin determinabilă și licită.

Sanctiunea ce se aplică în cazul în care obiectul contractului nu respectă aceste concluzii este nulitatea absolută.

Cu titlu de exemplu, caracterul fictiv al prețului stipulat echivalează cu inexistența obiectului contractului de vânzare-cumpărare. **Prețul**, reprezentând obiectul prestației cumpărătorului, trebuie să fie sincer, adică stipulat, pentru a fi cerut și plătit în realitate, iar nu fictiv. **Inexistența prețului** determină nulitatea absolută a contractului de vânzare-cumpărare, întrucât îi lipsește acestuia un element esențial asupra căruia trebuie să se realizeze acordul de voințe al părților. S-a reținut astfel, în mod constant, atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudență, că prețul, obiectul prestației cumpărătorului, este de esență contractului de vânzare-cumpărare, lipsa prețului ori fictivitatea acestuia atrăgând nulitatea actului juridic, cel puțin ca vânzare-cumpărare⁷.

⁶ Gh. Beleiu, *Actul juridic civil*, în P. Cosmovici (coord.), *Tratat de drept civil. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1989, p. 140.

⁷ I. Rucăreanu, *Viciile de consimțământ*, în Tr. Ionașcu (coord.), *Tratat de drept civil. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1967, p. 283.

1.2.4. Cauza licită și morală

Cauza reprezintă scopul pentru care fiecare dintre părți hotărăște să încheie actul juridic.

Practic, cauza este o parte a voinței juridice, cealaltă parte fiind consimțământul.

La încheierea actului juridic, cauza nu se confundă nici cu consimțământul, fiecare dintre ele fiind componente ale voinței juridice, așa cum am menționat mai sus, dar nici cu obiectul actului juridic, întrucât obiectul reprezintă ceea ce se va presta, pe când cauza reprezintă motivul pentru care părțile se obligă să facă o anumită prestație.

Cauza trebuie să existe, să fie licită și morală.

1.2.5. Forma actului juridic

Forma reprezintă modalitatea de exteriorizare a manifestării de voință a părții, făcută cu intenția de a naște, modifica sau stinge un raport juridic civil concret.

În doctrină, această definiție reprezintă o descriere concretă și restrânsă a formei actului juridic, existând și o accepțiune largă a acesteia, ținând cont de necesitatea unei anumite forme a actului juridic⁸.

Astfel, actul juridic trebuie să îmbrace o anumită formă, fie pentru a fi valabil, fie pentru a avea forță probantă, fie pentru a fi opozabil față de terți.

Principiul care guvernează forma actelor juridice este cel al consensualismului, existând excepții expres prevăzute de lege de la acesta, de exemplu forma cerută *ad validitatem* pentru contractul de vânzare-cumpărare.

⁸ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All Beck, București, 2002, p. 76.

1.3. Voința și rolul acesteia la încheierea actelor juridice

Voința, din punct de vedere psihologic, este procesul psihic ce se manifestă sub forma unor acțiuni conștiente executate pentru un scop stabilit.

Transformarea voinței psihologice în voință juridică presupune ca aceasta să fie conștientă, liberă, adică să nu fie afectată de vicii, și manifestată sau exteriorizată.

Dacă, din punct de vedere psihologic, se pune problema menținerii voinței pe o perioadă cât mai lungă, stabilindu-se totuși în doctrina de specialitate ca nu se poate menține la cote maxime, din punct de vedere juridic, este esențial ca aceasta să existe la momentul încheierii actului juridic.

Astfel, partea care încheie actul juridic își stabilește un scop, o cauză pentru care își dorește să încheie un act juridic, după care își exprimă consimțământul la încheierea acestuia. În acest fel, iată că ajungem la a concretiza și înțelege că voința juridică are două componente, cauza sau scopul și consimțământul.

Voința juridică este guvernată de două principii, și anume principiul autonomiei de voință și principiul voinței reale.

Potrivit art. 1.169 C. civ., „părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri”. Pe de altă parte, art. 11 C. civ. prevede că „nu se poate deroga prin convenții sau acte juridice unilaterale de la legile care interesează ordinea publică sau de la bunele moravuri”.

Astfel, părțile pot încheia orice act juridic dacă respectă legea și bunele moravuri. În atare situație, părțile pot hotărî să încheie sau nu un act juridic; dacă au hotărât să încheie un act juridic, părțile pot stabili în mod concret conținutul acestora; de asemenea, pot modifica sau stinge actul juridic încheiat.

În ceea ce privește principiul voinței reale, acesta presupune existența a două componente ale voinței, una internă, psihologică, și una

socială, externă. În cazul în care cele două, voința internă și voința exprimată, concordă, nu există probleme în interpretarea acesteia și nici în producerea de efecte, însă în cazul în care cele două nu coincid, vor exista discuții cu privire la producerea efectelor voinței juridice, efecte care ar putea fi înlăturate, deoarece voința reală nu coincide cu cea exprimată.

În interpretarea voinței părții, în cazul în care nu coincide voința reală cu cea exprimată, există două concepții: cea subiectivă, conform căreia întâietate are voința reală, și cea obiectivă, conform căreia va prima voința exprimată.

Potrivit art. 1.266 C. civ.: „ (1) Contractele se interpretează după voința concordantă a părților, iar nu după sensul literal al termenilor. (2) La stabilirea voinței concordante se va ține seama, între altele, de scopul contractului, de negocierile purtate de părți, de practicile statornicite între acestea și de comportamentul ulterior încheierii contractului.”

În practica Înaltei Curți de Casație și Justiție, clauzele din contract trebuie interpretate avându-se în vedere voința reală a părților, respectiv că elementele extrinseci la care face referire alin. (2) din art. 1.266 C. civ. sunt susceptibile a releva intenția reală a părților – atitudinea ori comportamentul părților în cursul tratativelor premergătoare încheierii actului, modul de executare a altor obligații din act, negocierile și discuțiile purtate de părți anterior semnării actului, care demonstrează intenția sa reală, cu mențiunea că prin operațiunea de interpretare a unei convenții nu se poate ajunge la o modificare sau la o complinire a conținutului drepturilor și obligațiilor asumate de părțile contractante, ci se urmărește doar determinarea și identificarea voinței reale și concordante a acestora, fără a fi disociată nici de obiectul material al actului juridic.

De notat că în niciun caz determinarea voinței reale a **părților** nu se poate face ținând cont de împrejurări ce le-au fost **necunoscute** părților la momentul încheierii actului juridic, chiar și în cazul în care aceste împrejurări au constituit ulterior un **impediment** în **atingerea** scopului pentru care părțile au încheiat actul juridic. În caz **contrar**, **ar** însemna în